

PRAGMATIK GRAMMATIKA: LINGVISTIK MOHIYATI, TURLARI VA
FUNKSIYASI

Umarova Zamira Qahramon qizi

*O'zDJTU, Nemis filologiyasi fakulteti, Lingvistika (nemis tili) mutaxassisligi, 2-kurs
magistranti*

Begmatova Ra'no

Ilmiy rahbar: f.f.f.d (PhD)

Annotatsiya: Pragmatika - ijtimoiy kontekstlarda til ishlatish bilan bog'liq bo'lgan tilshunoslik va tillar orqali ma'nolarni ishlab chiqarish va tushunish usullari hisoblanadi. Pragmatika tilshunoslikning ma'ruzachi nimani nazarda tutayotgani va tinglovchining situatsion kontekst, shaxslarning ruhiy holati, oldingi dialog va boshqa elementlar kabi omillarga asoslanib xulosa chiqarishi bilan bog'liq. Ushbu maqolada pragmatik grammatika, lingvistik mohiyati, turlari va funksiyasi xususida so'z yuritildi.

Kalit so'zlar: pragmatika; grammatika; lingvistika; ijtimoiy kontekst; lingvopragmatika; pragmalingvistika; suhbat implikaturasi.

O'tgan asr so'ngida bozor iqtisodiyotining jadal sur'atlar bilan rivojlanishi, zamonaviy axborot texnologiyalarining ommalashuvi, ilmiy tadqiqotlarning iqtisodiy samaradorligini oshirish dolzarblashib, tilshunoslik ham amaliy vazifalariga – nutq samaradorligi tadqiqiga e'tiborni kuchaytirdi. Natijada fanda sotsiolingvistika, etnosotsiolingvistika, lingvopragmatika, pragmalingvistika, pragmatika, psixolingvistika kabi nomlar bilan yuritiluvchi yangi tarmoqlari shakllandi. Bu yo'nalishlarni o'zida mujassamlashtirgan yangi davr tilshunosligi nutqqa insoniy faoliyat – fikr almashish va o'zgalarga ta'sir ko'rsatish, bunyod qilishning asosiy turlaridan biri sifatida yondashib, uning ixchamligi, samaradorligi va ta'sirchanligi, mantiqiyliqi tadqiqini birinchi o'ringa qo'yadi. Tilshunoslikda pragmatika tabiiy til va ushbu til foydalanuvchilari o'rtasidagi munosabatlarga qaratilgan maxsus fan bo'limidir. Pragmatika asosiy e'tiborni so'zlashuv ta'siriga yoki ma'ruzachi nazarda tutgan va tinglovchi xulosa qiladigan narsalarga qaratadi. Pragmatikani aniqlash uchun ekspertlar ba'zan uni lingvistik semantika bilan qiyoslaydi va qarama-qarshi qo'yadi yoki sintaksis yoki semiyotika bilan solishtiradi, bularning barchasi alohida atamalardir.

Odamlar ko'pincha pragmatikani semantika, sintaksis va semiotika kabi tilshunoslikning boshqa sohalar bilan bog'lashadi, ammo bu atamalarning turli ta'riflari bor. Semantika — iboralarning tom ma'nodagi lingvistik ma'nolarini belgilovchi qoida tizimlarini o'rganuvchi fan; sintaksis ma'lum bir ma'noga ega bo'lgan jummalarni yaratish uchun so'zlarni qanday birlashtirganimizni tasvirlaydi; Semiotika esa belgilar va belgilardan foydalanish va talqin qilish bilan shug'ullanadi. Semantika, sintaksis va

semiotikadan farqli o'laroq, pragmatikani o'rganish tilning so'zma-so'z va noliteral jihatlari va jismoniy yoki ijtimoiy kontekstlarning ushbu lingvistik iboralarning ishlatilishini qanday aniqlashi atrofida aylanadi.

Pragmatika tilshunoslikning quyi sohasi bo'lib, u nazarda tutilgan va taxmin qilingan ma'nolarga e'tibor beradi. Tilshunoslikning ushbu bo'limi ko'plab tushunchalarni o'z ichiga oladi, jumladan, quyidagi asosiy yo'nalishlar:

Suhbat implikaturasi: Bu tushuncha suhbatdagi odamlar umumiy suhbat maqsadiga erishish uchun hamkorlik qiladi degan fikrga asoslanadi; shuning uchun ma'ruzachining savollarga bergan javoblaridan ta'sirlanish mumkin. Misol uchun, agar ota-ona boladan uy vazifasini bajargan yoki bajarmaganligini so'rasa va bola matematika bo'yicha uy vazifasini tugatgan deb javob bersa, ota-ona bolaning boshqa sinflarda hali ham uy vazifasi bor, degan xulosaga kelishi mumkin. Faylasuf Pol Gris 1975-yilda implikasiya atamasi va kontseptsiyasini ishlab chiqqan va boshqa olimlar uning g'oyalarini takomillashgan. Kognitiv pragmatika: Bu soha kognitiv yoki inson muloqotining aqliy jarayonlariga qaratilgan.

Kognitiv pragmatikani o'rganayotgan tadqiqotchilar rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan yoki nutqiga ta'sir qiladigan bosh jarohati olgan kishilarning til nuqsonlariga e'tibor qaratishlari mumkin. Madaniyatlararo pragmatika: sohaning ushbu sohasi turli xil madaniyatlarga mansub odamlar o'rtasidagi muloqotni o'rganadi. Xuddi shunday, tillararo pragmatika ikkinchi tilni o'zlashtirayotgan til o'rganuvchilar bilan ishlaydi. Yuqoridagi fikrlarimizni qisqa qilib ifodalaydigan bo'lsak, grammatika biz aniq ifodalagan narsalar uchun mas'ul bo'lsa-da, pragmatik qo'shimcha ma'nolarni qanday chiqarishimizni tushuntiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pardayev A. Pragmalingvistika fanidan o'quv dasturi. Samarqand. 2019.
2. Richard Nordquist. Pragmatika. 2012. <https://uz.eferrit.com/pragmatika>.
3. Salman R. Tilshunoslikda pragmatika: ta'rif va misollar. 2021.